

ЗАХИСТ ПРАВ ІНТЕЛЕКТУАЛЬНОЇ ВЛАСНОСТІ В АСПЕКТІ СТИМУЛЮВАННЯ РОЗВИТКУ ЕКОНОМІКИ ЗНАНЬ В УКРАЇНІ

Анотація. Проведено аналіз співвідношення понять "економіка знань" та "право інтелектуальної власності", а також розглянуто можливості правового захисту права інтелектуальної власності з урахуванням їх ролі у стимулюванні розвитку економіки знань в Україні.

Аннотация. Проведен анализ соотношения понятий "экономика знаний" и "право интеллектуальной собственности", а также рассмотрены возможности правовой защиты интеллектуальной собственности с точки зрения их роли в стимулировании развития экономики знаний в Украине.

Annotation. The analysis of the co-dependence between the knowledge based economy and the intellectual property rights has been carried out. The ways to stimulate the development of knowledge based economy in Ukraine by using the mechanism of protection for intellectual property rights were recommended.

Ключові слова: економіка знань, право інтелектуальної власності, угода про торгівельні аспекти прав інтелектуальної власності, економіка, заснована на знаннях.

Сьогодні у світовій науковій думці та практиці спостерігається формування таких нових концепцій, як становлення інформаційного суспільства та розвиток економіки знань. Поняття "економіка знань", або "економіка, заснована на знаннях", має економічне походження і характеризує новітній засіб виробництва матеріальних благ.

Об'єктом купівлі-продажу стає не тільки товар, а й інформація про нього. Тому проблема правового захисту об'єктів інтелектуальної власності є надзвичайно актуальною. Це зумовлює те, що в умовах сучасного розвитку підприємництва зростає необхідність у захисті комерційної таємниці та її досконалому врегулюванні у нормативно-правових актах.

Теоретичним та методологічним аспектам становлення та розвитку економіки знань, або економіки, що заснована на знаннях, присвячені роботи вітчизняних та закордонних економістів, таких, як К. Свейбі, Т. Ллойд, К. Віг, І. Нонака, Б. Мільнер, Д. Стоунхауз, Л. Федулова та ін. Водночас, питання, пов'язані із захистом прав інтелектуальної власності на такі об'єкти, як нерозкрита інформація, комерційна таємниця тощо, розглядають у своїх роботах такі вчені, як О. Підпригора, О. Амосов, О. Святоцький, М. Вачевський та ін.

Проте необхідно підкреслити, що визначені напрямки наукових досліджень хоча й мають однаковий об'єкт дослідження, однак тенденція розглядати їх у взаємозв'язку не досить виражена, адже вони належать до різних напрямів: юридичного та економічного. Тому комплексне вивчення даного проблемного питання є досить актуальним.

Метою статті є дослідження та аналіз значення впливу захисту прав інтелектуальної власності на розвиток економіки знань в Україні.

Концепція економіки знань зосереджує увагу на необхідності усвідомлення логіки розвитку теорій економічного зростання та визначення тенденцій рушійних сил економічного розвитку на основі знаннєвого ресурсу організації, підприємства, економіки загалом. Економіка знань розглядається як процес управління економічним розвитком підприємства на основі створення, розповсюдження, комерціалізації знань, що їх генерує підприємство в процесі функціонування [1].

У науковій літературі є багато визначень цього поняття, проте здебільшого вони мають однакову суть. Так, Л. Федулова [2] розглядає менеджмент знань як процес виділення, створення/придбання, збору, кодифікації, організації, поширення, повторного використання та упорядкування стратегічних знань, необхідних для такого способу функціонування організації, що створює конкурентні переваги на ринку.

Вивчення наукової літератури [3 – 5] дає змогу зробити висновок, що менеджмент знань має два основних аспекти, які доцільно розглянути відносно проблеми захисту прав інтелектуальної власності на об'єкти нерозкритої інформації. По-перше, ключовою ланкою управління знаннями є структурна організація існуючих даних, що забезпечує збільшення ефектів від інформаційних технологій. По-друге, знання для менеджменту – процес, набір комплексів динамічних умінь, секретів виробництва, що постійно змінюються.

У такій ситуації основне завдання менеджменту полягає в тому, щоб зв'язати структуровану і неструктуровану інформацію з правилами, що змінюються, за якими люди її застосовують, а його стратегія спрямована на збільшення ефекту від використання нематеріальних активів.

Для забезпечення ефективного менеджменту знань та розвитку економіки знань в Україні дуже важливо, щоб держава створювала адекватне сучасним потребам правове поле щодо цього питання.

На сьогодні для правового регулювання відносин суб'єктів підприємницької діяльності, захисту інтересів від неправомірних дій конкурентів створена відповідна правова база. ВРУ прийняла ряд важливих законів у галузі

діяльності" від 18.02.1992 р., "Про державну таємницю" від 21.01.1994 р., "Про захист від недобросовісної конкуренції" від 01.07.1996 р. [6 – 9]. З правового погляду комерційна таємниця є засобом захисту від недобросовісної конкуренції у рамках реалізації права на інтелектуальну власність.

В Україні поняття комерційної таємниці міститься у ст. 505 ЦК України. Комерційна таємниця – це інформація, яка є секретною в тому розумінні, що вона загалом чи у певній формі та сукупності її складових є невідомою та не є легкодоступною для осіб, які зазвичай мають справу з видом інформації, до якого вона належить, у зв'язку з цим має комерційну цінність та була предметом адекватних існуючим обставинам заходів щодо збереження її секретності, вжитих особою, яка законно контролює цю інформацію [10].

У проекті Закону України "Про комерційну таємницю" [11] поняття "комерційна таємниця" пропонується викласти так: "Комерційна таємниця – це різновид інформації з обмеженим доступом ділового, комерційного характеру, яка має самостійну, дійсну або потенційну економічну вартість завдяки тому, що не є загальновідомою або доступною іншим особам, які можуть використовувати її з комерційною метою, і належить юридичній або фізичній особі, є об'єктом розумних зусиль по її захисту, розголошення (передача, розкращання, витік) якої може завдати матеріальної шкоди їх інтересам або сприяти успіху конкурентів".

Для України, як для держави пострадянського простору, питання захисту комерційної таємниці у ринковій конкурентній економіці є досить новими. Тому доцільно звернутися до досвіду зарубіжних країн, у яких інститут права інтелектуальної власності існує значний період часу.

В економічно розвинених країнах трактування поняття комерційної таємниці різне. У Великобританії ці питання регулюються в рамках більш загальної категорії конфіденційності нормами договірного права, делікатного права, судовими прецедентами та окремими нормативними актами. У Франції захист інтересів підприємств у сфері комерційних секретів забезпечується застосуванням загальних положень кримінального, трудового та цивільного законодавства, які регулюють відповідно питання збереження професійних секретів, звільнення, відшкодування збитків. У Швейцарії законодавчі норми з порушених питань містяться в різних нормативних актах: кримінальному кодексі, трудовому праві, патентному законі, законі про оподаткування, законі про несумлінну конкуренцію та ін. За законодавством Фінляндії у разі розголошення чи передачі конкурентам або третім особам комерційних відомостей можуть застосовуватися відповідні параграфи Закону про неправомірні угоди, а також Кримінального кодексу. У США під комерційною (торговельною) таємницею розуміють будь-яку комерційну цінну інформацію або у формі винаходу, або у формі теоретичної промислової, або комерційної ідеї, або плану [12].

О. Підпригора визначає комерційну таємницю як нерозкрити інформацію. Нерозкрита інформація підлягає захистові від незаконного використання, якщо вона має реальну чи потенційну комерційну цінність через її невідомість третім особам [13]. До такої інформації немає вільного доступу на законних підставах, а її володілець вживає заходів до збереження її конфіденційності.

Тобто нерозкрита інформація визначається як технічна, організаційна, комерційна, економічна та інша інформація, здатна сприяти підвищенню ефективності виробництва та іншої суспільно корисної діяльності або давати інший позитивний ефект, не відома третім особам, унаслідок чого вона має комерційну вартість. Більшість істотних ознак нерозкритої інформації, виділених у наведеному визначенні, властиві також і комерційній таємниці.

В умовах ринкової економіки все більше зростає значення будь-якої інформації, у тому числі науково-технічної, що має конфіденційний характер. Специфічність інституту комерційної таємниці полягає в тому, що вона не підлягає офіційній реєстрації. Опис, який становить її сутність, має конфіденційний характер і передається з рук у руки під серйозні застереження. У ліцензійних договорах переважно обумовлюється порядок та умови передачі цієї інформації. Цими та іншими факторами забезпечується необхідність окремого правового інституту захисту такої нерозкритої інформації.

Україна є учасницею багатьох міжнародних угод, які є частиною національного законодавства. Завершено також процес входження до Світової організації торгівлі (СОТ) і забезпечено участь в Угоді про торговельні аспекти прав інтелектуальної власності (ТРИПС) [14]. Але, незважаючи на досить розвинену систему захисних заходів щодо порушень прав інтелектуальної власності, ефективність правозастосування системи загалом залишає бажати кращого через недостатню узгодженість і конкретність положень про відповідальність та санкції, що накладаються за порушення прав інтелектуальної власності.

До переваг ТРИПС можна віднести: заохочення до творчої та інноваційної праці; передачу технологій на комерційних умовах; зменшення торгівлі підробленими товарами; зростання експорту й імпорту.

Основним засобом заохочення до творчої та інноваційної роботи є ефективна охорона прав інтелектуальної власності (патенти, авторське право, промислові зразки) шляхом винагороди розумової праці. Також ТРИПС вимагає від країн-членів чіткого дотримання положень, якими передбачається, що власники патентів мають розголошувати технічну інформацію, яка дозволить кваліфікованим спеціалістам відтворити винаходи. А це, у свою чергу, дасть можливість промислового сектору використовувати її для подальших досліджень та розробки процесів і нових видів продукції, які відрізняються від запатентованих. Звичайно, таке стимулювання піде на користь усій країні загалом.

Очевидно, що захист прав інтелектуальної власності є важливим фактором у прийнятті рішень компаніями розвинутих країн щодо інвестування в країни, що розвиваються. Зазвичай це можна побачити, наприклад, у прийнятті інвестиційних рішень у хімічній та фармацевтичній галузях промисловості. Посилена охорона прав інтелектуальної власності заохочуватиме іноземних партнерів створювати спільні підприємства для проведення дослідницької роботи в країнах, що розвиваються.

Головними причинами недостатнього рівня ефективності системи охорони інтелектуальної власності фахівці найчастіше називають такі [15]: відсутність у держави засобів на патентування і здійснення реєстраційних процедур за кордоном; низький рівень правової культури в країні; відсутність належних знань та інформації про порядок захисту інтелектуальної власності за межами України; законодавчу неврегульованість в Україні питань трансферу технологій, у тому числі у випадках виїзду українських фахівців на роботу за кордон.

Таким чином, у зв'язку з необхідністю створення економіки знань держава може сприяти цьому процесу, якщо відповідально поставиться до рішення таких питань: упровадження стимулюючого оподаткування для високотехнологічного бізнесу, підтримка і пільгові умови підприємствам, що займаються високими технологіями; система стимулів для інвестицій в економіку знань, створення механізму капіталовкладень в області з найбільшими ризиками; підтримка експорту наукомісткої продукції і послуг (гарантії, страхування та ін.); захист малого бізнесу в економіці (великими корпораціями, муніципалітетами, статусом наукових міст та ін.); підвищення ролі уряду, розробка короткострокового плану і довгострокової стратегії розвитку економіки знань; фінансування фундаментальних досліджень; дієва система заохочення осіб, які роблять внесок у справу створення нововведень, за допомогою

цільового виділення коштів; система законів, положень, що сприяють захисту авторських прав, з одного боку, і поширенню нових знань і розширенню соціальних ефектів – з іншого (необхідно внести поправки в законодавство про інтелектуальну власність, що захищають інтереси автора, винахідника, ученого, конструктора).

Отже, пріоритетним завданням для України в умовах розповсюдження економіки знань є розроблення та реалізація ефективної системи охорони інтелектуальної власності та стратегії розвитку національної матеріально-технологічної бази. Ефективність системи охорони інтелектуальної власності залежить від створення економічних, правових та організаційних механізмів, які у своїй тісній взаємодії здатні забезпечити дієву охорону інтелектуальної власності та прискорити процес розповсюдження економіки знань в Україні.

Наук. керівн. Єфремова К. В.

Література: 1. Федулова Л. І. Економіка знань : підручник / Л. І. Федулова. – К., 2009. – 600 с. 2. Федулова Л. І. Особливості економіки знань на сучасній фазі розвитку суспільства: теорія і практика розбудови в Україні / Л. І. Федулова, Т. М. Корнєєва // Активні проблеми економіки. – 2010. – № 4 (106). – С. 73–86. 3. Гузар У. Є. Економіка знань та її перспективи для України / У. Є. Гузар // Регіональна економіка. – 2009. – № 1 (51). – С. 27–35. 4. Красовська О. Ю. Знання як сучасна тенденція світогосподарського розвитку / О. Ю. Красовська // Держава та регіони. Сер. Економіка та підприємництво. – 2010. – № 2.– С. 108–114. 5. Мельник С. Економіка знань: світовий досвід та перспективи впровадження в Україні / С. Мельник, В. Матросов // Вища школа. – 2009. – № 10.– С. 14–25. 6. Про інформацію : Закон України від 02.10.1992 р. // ВВР України. – 1992. – № 48. – С. 1. 7. Про обмеження монопольної діяльності : Закон України від 18.02.92 // ВВР України. – 1992. – № 23. – С. 1. 8. Про державну таємницю : Закон України від 21.01.1994 р. // ВВР України. – 1994. – № 16. – С. 1. 9. Про захист від недобросовісної конкуренції : Закон України від 01.07.1996 р. // ВВР України. – 1996. – № 16. – С. 1. 10. Цивільний кодекс України : Чинне законодавство зі змінами та доповненнями станом на 1 серпня 2009 р. – К. : Паливода А. В., 2009. – С. 52, 57, 131. 11. Про комерційну таємницю: Проект Закону [Електронний ресурс] // Сайт Верховної Ради України. – Режим доступу : www.rada.gov.ua. 12. Пристайко В. Поняття та ознаки комерційної таємниці / Пристайко В. // Бизнес и безопасность. – 2007. – № 1(57). – С. 23–24. 13. Право інтелектуальної власності: Академ. курс : підручник для студентів вищих навч. закладів / О. А. Підпригора, О. Б. Бутнік-Сіверський, В. С. Дроб'язко та ін. ; за ред. О. А. Підпригори, О. Д. Святоцького. – 2-ге вид., переробл. та доп. – К. : Концерн "Видавничий Дім "Ін Юре", 2004. – 672 с. 14. Офіційний сайт Державного департаменту інтелектуальної власності. – Режим доступу : www.sdip.gov.ua. 15. Сіренко І. Юридична природа прав на об'єкти інтелектуальної власності / І. Сіренко // Українське право. – 2007. – С. 132–135.